

вугється об'єктивна необхідність використання категорії процесуальних ресурсів у науці цивільного процесу. Розкривається зміст процесуальних ресурсів і розглядаються основні їх види. Доводиться, що співмірність витрачених ресурсів є умова ефективності в розумінні відповідності результату поставленої мети.

Ключові слова: громадянське судочинство, процесуальні ресурси, ефективність, судові витрати, процесуальні строки.

Резюме

Джавадов Х. А. Значение процессуальных ресурсов для эффективности гражданского судопроизводства.

Статья посвящена исследованию процессуальных ресурсов и их значения для эффективности гражданского судопроизводства. Автор анализирует различные подходы к определению понятия процессуальных ресурсов, представленные в научной литературе. Обосновывается объективная необходимость использования категории процессуальных ресурсов в науке гражданского процесса. Раскрывается содержание процессуальных ресурсов и рассматриваются основные их виды. Доказывается, что соразмерность затраченных ресурсов представляет собой условие эффективности в понимании соответствия результата поставленной цели.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, процессуальные ресурсы, эффективность, судебные расходы, процессуальные сроки.

Summary

Javadov H. Value of procedural resources for efficiency of civil legal proceedings.

Article is devoted to research of procedural resources and their values for efficiency of civil legal proceedings. The author analyzes various approaches to definition of concept of procedural resources presented in scientific literature. Objective need of use of category of procedural resources for science of civil process locates. The maintenance of procedural resources reveals and their main types are considered. It is proved that harmony of the spent resources represents an efficiency condition in understanding of compliance of result of a goal.

Key words: civil legal proceedings, procedural resources, efficiency, court costs, procedural terms.

УДК 346.2:347.2:35.073

А. М. ЗАХАРЧЕНКО

Андрій Миколайович Захарченко, кандидат юридичних наук, доцент Донецького національного університету

ЩОДО ПЕРЕДАЧІ В ОРЕНДУ ЦІЛІСНИХ МАЙНОВИХ КОМПЛЕКСІВ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Однією з важливих складових управління об'єктами державної власності є забезпечення господарсько-використання таких об'єктів шляхом передачі їх в оренду суб'єктам господарювання. До числа об'єктів, що передаються в оренду, належать і цілісні майнові комплекси (далі – ЦМК) державних підприємств та їх структурних підрозділів. Станом на 1 січня 2016 р. серед чинних договорів оренди, укладених органами Фонду державного майна України, обліковуються 91 договір оренди ЦМК державних підприємств та 31 договір оренди ЦМК структурних підрозділів таких підприємств¹. Разом із тим при передачі в оренду цієї категорії об'єктів державної власності на практиці виникає низка проблем, що зачіпають як інтереси держави-власника, так і суб'єктів господарювання – орендарів.

Правова основа передачі в оренду ЦМК державних підприємств і їх структурних підрозділів загалом є сформованою, але не позбавленою прогалин і протиріч. Зокрема, це стосується положень законодавства щодо умов та порядку передачі ЦМК в оренду господарським товариствам, створеним членами трудових колективів державних підприємств.

Правові питання передачі в оренду ЦМК державних підприємств та їх структурних підрозділів раніше розглядалися багатьма науковцями. Зокрема, ці питання охоплювались предметом дисертаційних досліджень М. В. Мороза², В. В. Мусієнка³, Ю. О. Серебрякової⁴, І. В. Сухоставець⁵ та ін. Між тим низка проблемних аспектів залишилась поза увагою науковців, а окремі положення потребують перегляду й уточнення, з урахуванням останніх змін у законодавстві та практики його застосування.

Вищевикладене свідчить про актуальність зазначених питань та доцільність їх додаткового дослідження.

Метою цієї статті є обґрунтування пропозицій щодо уточнення умов і порядку передачі в оренду ЦМК державних підприємств та їх структурних підрозділів.

Від часу прийняття Закону України «Про оренду державного та комунального майна» (далі – Закон про оренду)⁶, який передбачив можливість передачі в оренду різних об'єктів державної власності, державою набуто як позитивний, так і негативний досвід такої передачі. При цьому, якщо доцільність передачі в оренду окремих нерухомих об'єктів (будівель, споруд, приміщень), які з різних причин не використовуються державними підприємствами (установами, організаціями), сумнівів не викликає, то питання щодо того, яких

результатів прагне досягти держава, передаючи в оренду ЦМК державних підприємств і їх структурних підрозділів, однозначної відповіді не має. При пошуку відповіді на це питання вбачається, що одержання державою бюджетних надходжень від орендної плати за використання цієї категорії об'єктів навряд чи можна вважати основним із таких результатів. Адже розмір доходу, що одержується орендарем внаслідок використання ЦМК, за нормальних умов господарювання перевищує розмір орендної плати, яка надходить державі (в іншому випадку взяття ЦМК в оренду було б для орендаря економічно не вигідним). А відтак, можна припустити, що у разі належної організації та здійснення господарської діяльності такий же дохід може бути одержаний самим державним підприємством і без передачі в оренду його ЦМК, з подальшим спрямуванням частини чистого прибутку (доходу) до Державного бюджету.

Практична значущість порушеного питання посилюється тим, що у ряді випадків, уклавши договори оренди певних ЦМК, органи державної влади через деякий час визнають, що така форма використання цих об'єктів для держави виявилась не вигідною, а обсяг надходжень від орендної плати є нерозмірно меншим порівняно з прибутками, що одержуються орендарем. Зокрема, така ситуація мала місце при оцінці на державному рівні наслідків передачі в оренду ЦМК Іршанського і Вільногірського гірничо-збагачувальних комбінатів⁷.

З урахуванням цього з'являються підстави стверджувати, що передача в оренду ЦМК є доцільною для держави лише у тих випадках, якщо в ході виконання договорів оренди досягається позитивний економічний і соціальний ефект, який не можна одержати у разі продовження використання ЦМК без передачі їх в оренду. Такий ефект може проявлятися, зокрема, у погашенні значної кредиторської заборгованості підприємства, ЦМК якого передано в оренду, забезпеченні технічного розвитку, переоснащення та відновлення ЦМК, модернізації й розширення виробництва, створення нових робочих місць внаслідок взяття та виконання орендарем інвестиційних зобов'язань у разі, якщо відповідні заходи не можуть бути здійснені самим державним підприємством через нестачу фінансових ресурсів та інші чинники.

Можливість взяття орендарем додаткових інвестиційних зобов'язань передбачено окремими нормативно-правовими актами з питань оренди державного майна (п. 5 Порядку проведення конкурсу на право оренди державного майна⁸; п. 3 Порядку надання Кабінетом Міністрів України згоди на передачу в оренду цілісних майнових комплексів державних підприємств⁹ та ін.), і певний досвід укладення договорів оренди з інвестиційними зобов'язаннями вже напрацьовано. Наприклад, умови передачі в оренду ЦМК державного підприємства «Добропіллявугілля» передбачали здійснення орендарем капітальних вкладень в оновлення і реконструкцію основних фондів у розмірі не менше 2 млрд грн тощо¹⁰.

Разом з тим нині взяття орендарями інвестиційних зобов'язань за договорами оренди ЦМК державних підприємств (їх структурних підрозділів) є не загальнообов'язковим, що створює передумови для укладення договорів, відповідно до яких орендарі лише експлуатують такі об'єкти, відновлюючи основні фонди виключно в межах амортизаційних відрахувань.

У зв'язку з вищевказаним доцільно встановити загальне правило, згідно з яким ЦМК державних підприємств (їх структурних підрозділів) можуть передаватися в оренду лише за умови взяття орендарями відповідних інвестиційних зобов'язань, зміст яких повинен визначатись уповноваженими органами, у сфері управління яких перебувають ЦМК, на етапі прийняття рішень про передачу таких об'єктів в оренду, та враховуватись в умовах договорів оренди.

Окрему увагу необхідно приділити питанням передачі ЦМК державних підприємств в оренду господарським товариствам, створеним членами трудових колективів таких підприємств, оскільки за чинним законодавством відповідне господарське товариство, у статутному (складеному) капіталі якого частка внесків членів трудового колективу становитиме понад 50 відсотків, має переважне перед іншими фізичними та юридичними особами право на укладення договору оренди ЦМК підприємства (його структурного підрозділу), де створене це товариство (ч. 2, 3 ст. 7, ч. 4 ст. 8 Закону про оренду).

Надання зазначеним господарським товариствам такого права загалом заслуговує підтримки, оскільки це сприяє реалізації конституційних положень щодо забезпечення державою соціальної спрямованості економіки, створює умови для підвищення заінтересованості працівників у результативній господарській діяльності на базі орендованого майна і є своєрідною компенсацією працівникам за їх трудовий внесок у розвиток підприємства. Однак багато аспектів стосовно участі трудових колективів у відносинах оренди таких об'єктів державної власності є проблемними, що проявляється в наступному.

Раніше чинною редакцією Закону про оренду чітко визначалось, що укладення договору оренди майна державного підприємства (його структурного підрозділу) з іншими фізичними та юридичними особами здійснюється за умови відсутності заяви господарського товариства, створеного трудовим колективом підприємства (його структурного підрозділу) про намір орендувати ЦМК підприємства (структурного підрозділу). У разі відсутності такої заяви господарського товариства орендар визначається орендодавцем на конкурсних засадах. Проте у квітні 2011 р. ці положення Закону зазнали змін. Нині, закріплюючи переважне право зазначених господарських товариств на укладення договору оренди ЦМК, Закон не дає прямої відповіді на питання стосовно того, чи зобов'язаний орендар оголошувати та проводити конкурс на право оренди у випадку подання господарським товариством вищевказаної заяви (натомість лише передбачено, що заява господарського товариства про намір скористатися переважним правом на укладення договору оренди подається орендодавцю до проведення конкурсу на право оренди цього майна) (ч. 4 ст. 8). Разом із тим чинною постановою Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2008 р. № 313 «Про заходи щодо удосконалення управ-

ліній об'єктами державної власності» встановлено, що суб'єкти управління об'єктами державної власності можуть приймати рішення про укладення нових договорів оренди ЦМК державних підприємств з визначенням орендаря виключно на конкурсних засадах¹¹.

Як наслідок, застосування наведених положень законодавства супроводжується виникненням спорів між суб'єктами управління-орендодавцями та господарськими товариствами, створеними членами трудових колективів державних підприємств, а судова практика вирішення цих спорів є неоднозначною. В одних випадках суди визнають, що такі господарські товариства мають переважне право перед іншими фізичними та юридичними особами на укладення договору оренди ЦМК без проведення конкурсу¹², а в других виходять з того, що проведення конкурсу все ж є обов'язковим¹³.

При зіставленні таких правових позицій вбачається, що проведення конкурсу на право оренди ЦМК у разі попереднього подання заяви про оренду господарськими товариствами, спеціально створеними трудовими колективами для набуття в оренду цих об'єктів, концептуально не узгоджується з самою ідеєю про надання таким товариствам переважного права на укладення договору оренди, оскільки при проведенні конкурсів ці господарські товариства можуть взяти у них участь лише на загальних засадах, конкуруючи з іншими потенційними орендарями.

З урахуванням цього, для забезпечення можливості безперешкодної реалізації цими господарськими товариствами наданого їм переважного права, варто поновити дію раніше закріпленого законодавством правила щодо позаконкурсного укладення договорів оренди ЦМК із вказаними господарськими товариствами.

Водночас необхідно звернути увагу, що згідно з чинними законоположеннями рішення трудового колективу підприємства (його структурного підрозділу) про оренду ЦМК вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини членів трудового колективу підприємства (його структурного підрозділу). Однак вимог щодо мінімальної кількості працівників підприємства, які повинні виступити учасниками створюваного господарського товариства, а також щодо розподілу між учасниками часток у статутному капіталі законодавство не містить. Передбачено лише, що частка внесків членів трудового колективу має становити відповідно до статуту товариства більш як 50 відсотків (ч. 1, 2, 4 ст. 8 Закону про оренду). У результаті на практиці мають місце випадки, коли переважна частина у статутному капіталі товариства належить невеликому колу осіб (як правило, колишнім керівникам відповідного державного підприємства та пов'язаним з ними особам, заздалегідь введеним до складу працівників), які повністю контролюють діяльність заснованого товариства і можуть приймати управлінські рішення всупереч інтересам трудового колективу¹⁴.

Обмежень стосовно входження до складу учасників заснованого господарського товариства інших фізичних осіб та господарських організацій законодавством не передбачено. Внаслідок цього через деякий час після створення товариства право вирішального контролю над його діяльністю можуть набувати особи, які не є членами трудового колективу. Так, у 2008 р. працівниками ВП «Шахта «Білозерська» ДП «Добропіллявугілля» для укладення відповідного договору оренди було створено Товариство з додатковою відповідальністю «Шахта «Білозерська». А вже у 2011 р. 89,03 % статутного капіталу вказаного товариства належало ТОВ «Екойл»¹⁵.

Така практика хоч і не суперечить законодавству, проте навряд чи відповідає цілям, які початково ставились органом законодавчої влади при закріпленні переважного права господарських товариств, створених членами трудових колективів державних підприємств, на набуття в оренду ЦМК у позаконкурсному порядку.

Частковому зниженню ризиків, пов'язаних з можливістю порушення інтересів держави та членів трудових колективів державних підприємств, ЦМК яких передаються в оренду у вказаний спосіб, може сприяти встановлення правил, згідно з якими: 1) засновники господарського товариства зобов'язані бути держателями належних їм акцій (часток) у статутному капіталі товариства не менш як два роки після укладення договору оренди; 2) у разі якщо до складу учасників створеного господарського товариства-орендаря увійшло менше половини працівників трудового колективу державного підприємства (його структурного підрозділу), рішення вищого органу товариства з окремих найбільш важливих питань його діяльності (визначення основних напрямів діяльності, внесення змін до статуту, розподіл прибутку і збитків, вчинення значних правочинів) мають погоджуватись з уповноваженим виборним органом трудового колективу.

Ще одним проблемним аспектом передачі в оренду ЦМК господарським товариствам, створеним членами трудових колективів державних підприємств, є недосконалий порядок прийняття рішень про таку передачу суб'єктами управління об'єктами державної власності. А саме, існуючий порядок не виключає виникнення випадків, коли після прийняття членами трудового колективу державного підприємства рішення про оренду ЦМК та заснування ними для цього господарського товариства орган, уповноважений управляти державним майном, відмовляє такому товариству в укладенні договору оренди. Правомірність такої відмови підтверджено судовою практикою¹⁶.

З одного боку, надання органам, уповноваженим управляти об'єктами державної власності, права на відмову в укладенні договору оренди (ч. 3–4 ст. 9 Закону про оренду), є обґрунтованим, оскільки саме ці органи як представники власника повинні прогнозувати можливі позитивні та негативні наслідки здійснення певних операцій з державним майном і забезпечити його ефективне використання у найбільш оптимальний спосіб відповідно до завдань галузі. З іншого боку, прийняття цими органами рішень про відмову у наданні згоди на укладення договору оренди після створення членами трудового колективу господарського товариства призводить до порушення інтересів останніх, оскільки всі їх дії щодо заснування вказаного товариства виявляються такими, що не мали сенсу, і новостворене товариство не в змозі розпочати господарську діяльність.

Вищезазначене свідчить про доцільність уточнення існуючого порядку вирішення питань про надання в оренду ЦМК за участю членів трудових колективів на основі збалансування їх інтересів з інтересами держави як власника. Виходячи з цього, можна запропонувати таку послідовність вирішення цих питань:

- 1) прийняття трудовим колективом державного підприємства (структурного підрозділу) рішення про оренду ЦМК та подання цього рішення уповноваженому органу управління державним майном;
- 2) прийняття уповноваженим органом попереднього рішення щодо можливості передачі ЦМК в оренду та умов такої передачі (у тому числі розміру статутного капіталу господарського товариства-орендаря);
- 3) створення комісії з передачі в оренду майна державного підприємства у складі представників трудового колективу підприємства, органу, уповноваженого управляти державним майном, ФДМУ, Антимонопольного комітету України та за необхідності – інших органів;
- 4) підготовка комісією та узгодження заінтересованими сторонами проекту договору оренди ЦМК (включаючи економічні й соціальні умови діяльності, яких має додержуватись майбутній орендар);
- 5) прийняття членами трудового колективу державного підприємства рішення про створення господарського товариства-майбутнього орендаря;
- 6) укладання договору оренди ЦМК із створеним господарським товариством.

Запровадження запропонованого підходу до передачі ЦМК державних підприємств (їх структурних підрозділів) в оренду господарським товариствам, заснованим членами трудових колективів, сприятиме попередженню розглянутих проблем та допоможе створити умови для більш ефективного господарського використання таких об'єктів державної власності.

Узагальнення викладеного вище дає підстави дійти висновку, що передача в оренду ЦМК державних підприємств та їх структурних підрозділів може стати однією з реальних альтернатив масовій приватизації таких об'єктів, що варто врахувати при визначенні напрямів державної політики у сфері управління об'єктами державної власності. Водночас є доцільним:

1) встановлення правила, згідно з яким ЦМК державних підприємств (їх структурних підрозділів) можуть передаватись в оренду лише за умови взяття орендарями інвестиційних зобов'язань, виконання яких має наслідком досягнення позитивних економічних і соціальних результатів, що не можуть бути досягнуті у разі продовження використання ЦМК самими державними підприємствами;

2) забезпечення позаконкурсної передачі в оренду ЦМК господарським товариствам, створеним членами трудових колективів відповідних державних підприємств (їх структурних підрозділів), з одночасним запровадженням механізмів, спрямованих на зниження ризиків подальшого усунення членів трудових колективів від участі у вирішенні питань управління справами таких товариств;

3) удосконалення порядку прийняття рішень про передачу в оренду ЦМК таким господарським товариствам, виходячи з того, що за наявності відповідної ініціативи трудового колективу державного підприємства (його структурного підрозділу) питання про можливість та умови такої передачі мають вирішуватись уповноваженими суб'єктами управління об'єктами державної власності до заснування цих товариств.

Реалізація наведених пропозицій потребуватиме внесення відповідних змін до Закону про оренду, а також підзаконних нормативно-правових актів з питань оренди державного майна.

Проведене дослідження не вичерпує всіх правових проблем, що виникають у зв'язку з передачею в оренду ЦМК державних підприємств та їх структурних підрозділів. Зокрема, додаткового опрацювання потребують питання щодо умов і порядку відчуження та списання окремих об'єктів державної власності, які входять до складу орендованих ЦМК. Зазначені питання мають стати предметом подальших наукових досліджень.

¹ Звіт про роботу Фонду державного майна України, хід та результати виконання Державної програми приватизації у 2015 році // Офіційний веб-портал Фонду державного майна України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/zvit-2015_7389.pdf

² Мороз М. В. Правові питання оренди майна державних підприємств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / М. В. Мороз ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – К., 2000. – 20 с.

³ Мусієнко В. В. Цивільно-правові аспекти договору оренди державного та комунального майна: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / В. В. Мусієнко ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – 20 с.

⁴ Серебрякова Ю. О. Договір оренди державного та комунального нерухомого майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Ю. О. Серебрякова ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2008. – 21 с.

⁵ Сухоставець І. В. Правове регулювання оренди державного майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / І. В. Сухоставець ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – К., 2015. – 22 с.

⁶ Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10 квітня 1992 р. (із змін.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 416.

⁷ Комплекс заходів з повернення орендованого майна Іршанського і Вільногірського гірничо-збагачувальних комбінатів до державної власності завершено // Урядовий портал : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247589357

⁸ Про затвердження Порядку проведення конкурсу на право оренди державного майна : постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 906 (із змін.) // Офіційний вісник України. – 2011. – № 67. – Ст. 2567.

⁹ Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України згоди на передачу в оренду цілісних майнових комплексів державних підприємств : постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2009 р. № 317 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 26. – Ст. 867.

¹⁰ Інформація Регіонального відділення ФДМУ по Донецькій області щодо проведення конкурсу з використанням відкритості й пропонування розміру орендної плати за принципом аукціону на право оренди ЦМК ДП «Добропіллявугілля» // Відомості приватизації. – 2010. – 17 листопада.

¹¹ Про заходи щодо удосконалення управління об'єктами державної власності : постанова Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2008 р. № 313 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 28. – Ст. 874.

¹² Постанова окружного адміністративного суду м. Києва від 18 грудня 2013 р. у справі № 826/16837/13-а // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36531026>

¹³ Постанова Київського апеляційного господарського суду від 17 липня 2014 р. у справі № 910/18796/13 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39825932>

¹⁴ Кренбок А. Понуждение государства к аренде. Аренда государственного имущества горных предприятий: где граница закона / А. Кренбок // Юридическая практика. – 2010. – 5 октября.

¹⁵ «Экойл» продает долю в ОДО «Шахта «Белозорская» // Энергобизнес. – 2011. – 18 октября.

¹⁶ Постанова Вищого господарського суду України від 16 лютого 2011 р. у справі № 48/262 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14345409>

Резюме

Захарченко А. М. Щодо передачі в оренду цілісних майнових комплексів державних підприємств та їх структурних підрозділів.

У статті розглянуто актуальні проблеми, що виникають у зв'язку з передачею в оренду цілісних майнових комплексів державних підприємств та їх структурних підрозділів. Обґрунтовано пропозиції щодо уточнення умов та порядку передачі в оренду таких об'єктів державної власності.

Ключові слова: оренда, договір оренди, цілісний майновий комплекс, державне підприємство, структурний підрозділ державного підприємства, трудовий колектив державного підприємства, інвестиційні зобов'язання.

Резюме

Захарченко А. Н. О передаче в аренду целостных имущественных комплексов государственных предприятий и их структурных подразделений.

В статье рассмотрены актуальные проблемы, которые возникают в связи с передачей в аренду целостных имущественных комплексов государственных предприятий и их структурных подразделений. Обоснованы предложения по уточнению условий и порядка передачи в аренду таких объектов государственной собственности.

Ключевые слова: аренда, договор аренды, целостный имущественный комплекс, государственное предприятие, структурное подразделение государственного предприятия, трудовой коллектив государственного предприятия, инвестиционные обязательства.

Summary

Zakharchenko A. Of leasing of integral property complexes of public enterprises and their structural subdivisions.

The article considers the actual problems that arise in connection with a leasing of integral property complexes of public enterprises and their structural subdivisions. Propositions about clarification of conditions and procedure of leasing such state ownership are justified.

Key words: lease (leasing), lease agreement, integral property complex, public enterprise, structural subdivision of public enterprise, labour collective of public enterprise, investment commitment.

УДК 347.122

В. В. КОЧИН

Володимир Володимирович Кочин, кандидат юридичних наук, учений секретар Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ОБ'ЄКТИ ВІДНОСИН УЧАСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА У САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Право є досить складним соціальним явищем, що дозволяє йому бути інструментом регулювання суспільних відносин. Разом із тим право не зводиться виключно до законодавчих норм, чим забезпечується існування різних видів правового регулювання. Тим самим таке розуміння права надає можливість застосувати й інші інструменти, необхідні для регулювання суспільних відносин.

В. М. Махінчук стверджує, що практика поширення саморегулювних моделей у світі набула трьох форм: 1) делеговане саморегулювання; 2) добровільне саморегулювання; 3) змішана форма. При цьому дослідник звертає увагу на те, що в Україні здійснюються певні кроки щодо реалізації стратегії на посилення ролі СРО¹.

Наукові дослідження проблематики механізму саморегулювання відносин зводяться до переважно описового характеру та наведення прикладів саморегулювання на фондовому ринку. Більший інтерес приверта-